

50012

Handwritten: 1317

1963 FEB 18

Irodalomtörténeti Közlemények

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

1962. LXVI. évfolyam 6. szám

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

KIRÁLY ISTVÁN, KLANICZAY TIBOR, SÖTÉR ISTVÁN, TOLNAI GÁBOR

SZERKESZTI:

KLANICZAY TIBOR

A SZEMLE ROVATOT SZERKESZTI:

VARGA JÓZSEF

TECHNIKAI SZERKESZTŐK:

KOMLOVSZKI TIBOR és V. KOVÁCS SÁNDOR

Szerkesztőség: Budapest, XI., Ménesi út 11–13.

TARTALOM

<i>Osváth Béla</i> : A Nemzeti Színház és a magyar dráma	693
<i>Kókay György</i> : Batsányi és a magyar újságírás kezdetei	705
<i>Gerézai Rabán</i> : Egy költői hírnév története	720

Kisebb közlemények

<i>Eckhardt Sándor</i> : Pozsgai Gáspár, Balassi horvát nevelője és barátja. — <i>Páth István</i> : Gyulai Pál néhány szerb vonatkozású levele. — <i>Havas László</i> : Egy Ady-metafora előzménye	733
--	-----

Adattár

<i>Csapodi Csaba</i> : Kiadatlan Zrínyi-levelek (Második közlemény)	740
<i>Poszler György</i> : Szerb Antal zsengei	756

Szemle

Waldapfel József: Szocialista kultúra és irodalmi örökség (<i>József Farkas</i>)	763
Mátrai László: Gondolat és szabadság (<i>Szauder József</i>)	764
A renaissance Magyarországon (<i>V. Kovács Sándor</i>)	766
Gyulai Pál: Bírálótok, cikkek, tanulmányok (<i>Oltványi Ambrus</i>)	769
Csabai Tibor: Kossuth és az irodalom (<i>Béldi Miklós</i>)	772
Zilahy Károly válogatott művei (<i>Harsányi Zoltán</i>)	774
Mikszáth Kálmán Összes Művei (13–23. köt.) (<i>Gergely Gergely</i>)	777
Szalay Károly: Karinthy Frigyes (<i>Nagy Péter</i>)	783

OSVÁTH BÉLA

A NEMZETI SZÍNHÁZ ÉS A MAGYAR DRÁMA

„Az eredeti dráma a nemzeti színház lelke”
(Vörösmarty)

A színházi drámajutalomról 1842-ben írott nevezetes cikkében Vörösmarty máig is érvényes okfejtését adja a Nemzeti Színház és az eredeti magyar drámairodalom egységének. „Nemzeti színház eredeti dráma nélkül alig képzelhető. Eredeti dráma nélkül a színház félig bitorolja, vagy legalább előlegezi a nemzeti nevet; test, mely idegen lélektől mozgattatik, álarc, mely megett valódi képet hiába keresünk. S ki elégednék meg a színházat nyelviskolául tekinteni csupán, midőn arra nem elég alkalmas s másfelől sokkal célszerűbb intézetek vannak? Ki ne várna tőle nemzeti érzelmét, okulást, lelkesedést erényeken, melyek iránt nemzeti rokonszenvünk van. Ezeket idegen drámákból bármilyen jelesek, oly könnyen vérré válhatólag nem merítheti.

Az eredeti dráma a nemzeti színház lelke. A nemzeti színház értéke együtt jár az eredeti dráma értékével: ennek emelkedése s virágzása, a nemzeti színháznak is: egyik a másikat feltételezi.”¹

A Nemzeti Színház a magyar művelődési eszményben nemcsak mint művészi intézmény szerepel, hanem elsősorban mint a magyar drámairodalom otthona, mert csak így felelhet meg annak a szerepnek, amelyet a színház első igazgatója, Bajza József így fogalmazott meg: „Hatalmas támoszlopa lételünk legfőbb eszközének, a nemzetiségnek.”²

Ebben a megfogalmazásban többről van szó, mint a romantika esztétikájában kifejtett nemzeti színházi gondolat és nemzeti drámairodalom egységéről. Az *Athenaeum* köre, Bajza, Vörösmarty és az egész, a romantika művészi világgképét magáévá tevő reformkori költői és kritikusai nemzedék a romantika dramaturgiájában készen, elméletileg megfogalmazva találta az egység eszményét,³ de ami Schlegelnél kizárólag művészeti elv, az nálunk a nemzeti, történelmi szükség felismerésével párosul. A nemzeti drámát szolgáló nemzeti játékszín gondolata ugyanazt a célt akarja elérni mint Vörösmarty költői tevékenysége: tettekész hazafiságra buzdít.

A Nemzeti Színház eszméje sokáig úgy élt a köztudatban, mint a magyar nyelv ápolásának, a magyarosításnak az eszköze, pedig mint a Vörösmarty idézetből látható, sohasem csak erről volt szó. Igaz, hogy a magyar nyelv a XVIII. század végén, II. József németesítő törekvéseinek ellenhatásaként kerül a művelődési eszmény középpontjába, de ezt a nemzeti önvédelemből eredő, tehát lényegében defenzív magatartást már Bessenyei aktív jellegűvé változtatja, aki a nyelvet „a tudomány kulcsának”, a pallérozott, művelt nemzetérválás elősegítőjének tekinti. Ebben a koncepcióban már a nyelv a gondolatok, eszmények közlésének, terjesztésének eszköze, s a színház és a dráma a nyelv csiszolója, fejlesztője. „A játékk-

¹ Vörösmarty Összes Munkái VII. k. 256—58.

² *Athenaeum* 1843. II. 461.

³ Vörösmarty már 1825-ben olvassa Schlegel dramaturgiáját, az *Über dramatische Kunst und Literatur*-t. Lásd Tóth Dezső: Vörösmarty Mihály c. monográfiáját. Akadémiai Kiadó, Bp. 1957. 266.

darabok vezető kalauzok, az izlés törvénye. A nyelv ezáltal kap erőt.” — írja 1815-ben Horváth András.⁴

A nemzeti színházi gondolat a nemzeti drámai irodalom megteremtésének eszméjével együtt született és együtt fejlődött. Már a Mindenest Gyűjtemény tudósítója megjegyzi, hogy „Nagy előmenetelére szolgálna nyelvünknek is, hazánkunk is, ha Eszterháznál is ezután ne csak idegen, hanem magyar játékok is játszattatnak.”⁵ S két évvel később Endrődy János, aki nemcsak a magyar színészet megteremtésében vállalt kiemelkedő szerepet, hanem a magyar színészettörténet első művelőjének is tekinthető, már meg is fogalmazza a nemzeti színházi gondolatot: „mivel a Teátrumnak felette nagy ereje vagyon a Nézők szívére, tehát jó kötelességének tartja ezen Társaság, hogy Nemzeti Teátrumán Hazánk Történetéből színlett játék-darabokat játszodgyon; egyedül csak azért, hogy a Nyelvnek ki-fényesítése mellett, gyarapodjon a Nemzeti Karakter is”.⁶

Kelemen Lászlók elképzelése, a nemzeti játék-darabok színrevitele azonban nem valósulhatott meg, elsősorban azért, mert nem volt eredeti drámai irodalom. Endrődy János előbb idézett gyűjteménye ugyan számba veszi az előadható darabokat, de igazi magyar drámai irodalomról ekkor még nem beszélhetünk. Jól látja ezt Katona József, aki drámai irodalmunk fejletlenségének okát elsősorban az állandó színház hiányában jelöli meg.⁷

Drámai irodalmunk első sikeres nekirugaszkodása, Katona József, a két Kisfaludy, Gombos Imre pályája még a Nemzeti Színház előtti időszakra esik. Egymással össze nem függő, magányos próbálkozások az övék, egymásra ható, a drámai irodalom folytonosságát biztosító életművek csak a Pesti magyar színház megnyitása után, 1837 után alakultak ki.

A Nemzeti Színház gondolatát írók vitték diadalra: Bessenyeitől, Kazinczytól, Kőlcseytől, Vörösmartyig, Bajzáig nagy költőink valamennyien hadakoztak a fővárosban felépítendő állandó magyar színházért, ők teremtettek közvéleményt mellette. Harcuk tudatos harc volt, része a polgári nemzetállamért, a függetlenségért folytatott küzdelemnek. Ma már tudjuk az irodalomtörténetből, hogy ebben milyen nagy szerepet vállalt az irodalom; nálunk az irodalom fogalmazta meg mindazt, amit még nem lehetett a politika nyelvén kimondani. Az irodalom tehát nemzeti, társadalmi ügy volt, s nemzeti színház és nemzeti drámai irodalom ilyen összefüggésben kristályosodott ki, mint a nemzeti gondolat, a nemzetté válás megtermékenyítője, elősegítője.

Bajza és — hagyományát folytatva — a Nemzeti Színház valamennyi kiemelkedő tehetségteljesítő igazgatója azt tartja működésében szem előtt, hogy a színház a magyar drámai irodalom felvirágoztatásával szolgálhatja legjobban a nemzeti haladást. Ez az irodalomcentrikus felfogás Bajza igazgatói kinevezésével jutott uralomra, s a kortársi közvélemény, országgyűlés s az utókor egyaránt aszerint értékeli az igazgatók munkáját és a színház korszakait, hogy mit tett a magyar drámai irodalomért.⁸

A visszaemlékezések és a színház történet többször elsiratták már, milyen kár, hogy az 1837. augusztus 22-i megnyitó előadáson nem magyar dráma került színre, s az eredeti drámai irodalmat csak Vörösmartyinak ez alkalomra írt allegorikus előjátéka, az Árpád ébredése

⁴ Horváth András: A nemesszívű magyarokhoz a pesti nemzeti Teátrum ügyében. SZABOLCS FERENC idézi A nemzeti játékszín eszméje a magyar és a német irodalomban c. munkájában, Bp., 1938. 45.

⁵ Uo. 32.

⁶ ENDRŐDY JÁNOS: A magyar játék-szín. I. kötet bevezetője: A magyar Játék-szín története kezdettől fogva az utóbbi kormányzásig. 19.

⁷ Katona József: „Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költő mesterség lábra nem tud kapni? (1821) Idézve: Magyar Játékszín, Bp., 1954. 29. (Összeállította: LÁSZLÓ ANIKÓ.)

⁸ Lásd erről PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN: Nemzeti Színházunk és a közvélemény a XIX. században. P-né több országgyűlési interpellációt is idéz, amelyek a magyar drámát kérik számon az igazgatótól.

képviselte. Az előjáték azonban sokkal inkább illet az alkalomhoz, mint akár Kisfaludy, Szigligeti vagy maga Vörösmarty bármely más műve, mert színpadra talált szép költői dikciókban fejt ki a nemzeti játékszin eszméjének jelentőségét, sőt ezen túlmenően igaza van Tóth Dezsőnek, „Az Árpád ébredése a 30-as évek egész politikai-társadalmi közgondolkodását a leghívebben, legtípusosabban tükröző alkotás”.⁹

A megnyitó másnapján már Kisfaludy Károly művét, a *Csalódásokat* tűzik műsorra, s ennek az egyszerű bemutatónál nagyobb jelentősége volt, hiszen Kisfaludyt a magyar drámairodalom atyjának, legkiválóbb művelőjének tartja ekkor a közvélemény.

A kritika a nagy kezdeményezők, Bajza, Vörösmarty példájára mindig éberrel ügyel arra, hogy a Nemzeti Színház mennyre teljesíti legfőbb hivatását, az eredeti drámairodalom ápolását. Erre a feladatra Vörösmarty Kisfaludy *Pártütők* című drámájának előadásáról írott bírálatában figyelmeztet, mert a színház „kevés szorgalommal” adja, s „így igen természetes, ha a közönség lassanként elhiszi, hogy a színdarab rossz, éldelhetetlen... S ebből ismét mi a haszon? az, hogy a színműlajstrom — oly kevés közül egy jó eredeti darabból kevesebbet bírand”.¹⁰

Az első évben a magyar szerzők közül Kisfaludy művei szerepelnek legtöbbször, nyolc darabját mutatják be, s kettő közülük (a *Csalódások* s a *Három egyszerre*) az első esztendő sikerei közé tartozik.

Kisfaludy műveinek tematikája jól illet Bajza műsorpolitikai elképzeléseibe, aki a hazai dicső múlt és a jelen képeit színpadra vivő eredeti drámák bemutatását tartotta legfőbb hivatásának. A színház minden problémáját ebből a szempontból nézte, s ezért hadakozik a túlzott operakultusz ellen, mert a nemzeti érdekeknek hangot adó, azt serkentő drámairodalmat féltette tőle.

A műsor kezdetben fordítások áradata volt, eredeti bemutató alig van. Csató Pál *Fiatal házasok* című vígjátéka az első eredeti dráma (1837. augusztus 27-én mutatták be), azután Gaál József *Mátyás király Ludason* és Fáy András *Külföldiek* című vígjátéka következik. Egyiknek sincs számottevő sikere. Bajza igazgatói elképzeléseit, az eredeti műsorrend kialakítását elsősorban Szigligeti és Vörösmarty művei támogatják, az ő drámáik alkotják a hazai műsorrend előőrseit. Szigligeti *Vazulját* 1838. január 30-án, Vörösmarty *Marót bánját* május 19-én mutatja be a színház.

Bajza azonban nem válthatja valóra elgondolásait, a főúri bizottmány, amely az operát jobban kedveli, mint a prózát, megkötöti a kezét, a színpadhoz nem jutott szerzők is támadják, s egy évi igazgatás után lemond.

A következő évek átmeneti igazgatásai nem sokat törődnek a magyar drámával. Megszületik ugyan az első igazi magyar drámai siker, Gaál József *A feleségi nótáriusa*, s Szigligeti darabjai iránt is fokozódik az érdeklődés, — de egyelőre a főúri bizottmány még mindig az operát támogatja, s nem törődik az eredeti drámairodalom serkentésével. Nem igyekszik megoldani a szerzői jogdíj és a drámai jutalom kérdését, pedig ezzel kedvező lehetőségeket teremthetne a drámairodalom számára. A drámaíróknak hosszú évtizedekig komoly harcot kell vívniuk a szerzői jogdíj tisztességes rendezéséért, maga Vörösmarty is többször szót emel érte, s 1842-ben sokoldalúan megvilágított írásban, a már említett *A színházi dráma jutalomról* című tanulmányában elméleti és gyakorlati kifejtését adja a kérdésnek.

„Az eredeti dráma teheti a magyar színházat önállóvá, függetlenné minden külföldi divattól s szellemtől; az eredeti dráma azon kétértékű kincs, mely midőn az irodalmat gazdagítja, s ha jeles, örökíti, egyszersmind közzéhatással van a nemzet életére, melyből vétetnie kell.” — hangzik az elméleti összefoglaló.

⁹ TÓTH DEZSŐ i. m. 249.

¹⁰ Vörösmarty Ö. M. VII. k. 106.

Vörösmarty az első, aki kimondja, hogy mindaddig nem lesz igazi drámairodalmunk, ameddig az író „drámaírói hajlama mellett szórakozott ügyész, hanyag orvos, kontár politikus” — hogy megélhessen. „De itt egyszer mindenkorra ki kell mondanom — írja önérzetesen —, hogy mindaddig valódi irodalmunk nem lesz, míg az irodalom el nem tartja embereit.”

A drámairodalom pártolása két legfontosabb feltételének a drámai jutalmak rendszerét és a szerzői jogdíjak rendezését tartja.

A kérdés elintézése már két éve húzódott, hiszen több magyar író még 1840. november 25-én beadványt intézett a szerzői jogdíjak ügyében.¹¹ A beadvány kifejti, hogyan képzelik a szerzők részesedését a bevételből, milyen megfontolások készítetik őket arra, hogy a jogdíj rendezését elvárják. A kormányzó választmány 1842. február 2-i ülésén hozott határozatot a szerzői jogdíjakról, de a meghatározásnál nem nagyon vette figyelembe az írók elképzeléseit, mert az első előadás részesedéséből méltatlanul kizárták őket, s csak a második, harmadik és negyedik előadás tisztá jövedelmének egyharmadát határozták meg jogdíj gyanánt. Ez abban az időben különösen hátrányosan hatott, hiszen a bemutató után nemegyszer csak hónapok múltán következett a második előadás.

Az eredeti drámai műsorrend kialakítását a színház legjobb művészei maguk is hathatósan támogatták. A magyar dráma kultuszát szolgálták, becsületét emelték, amikor jutalomjátékkal választották, s ha figyelembe vesszük, hogy a jutalomjátékok ideje legtöbbször telt házakkal kecsesgető vásári napokra esett, akkor láthatjuk, hogy a művészi megbecsülés mellett anyagi megbecsülés is érte a drámaírókat ezzel.

Ismeretes, hogy legnagyobb nemzeti drámánk, a *Bánk bán* pályafutása a Nemzeti Színházban szintén úgy kezdődött, hogy 1839. március 23-ra Egressy Gábor jutalomjátékkal választotta. S a mű nem lett hálátlan a színészekhez. Igaz, ez az előadás még nem hozta meg az osztatlan elismerést, mert sem a kritika, sem a közönség, sem a művészek nem ismerték még fel a *Bánk bán* egyedülálló drámai értékeit, de a későbbiekben a magyar színészet nagy egyéniségei mind mint pályájukat kiteljesítő nagy állomásra emlékeztek Katona művének egy-egy szerepére.

Egressy különösen Szigligeti drámaírói életművére gyakorolt nagy befolyást, nem egy darabjának végső megformálásához adott dramaturgiai tanácsot, a *Grittit* például az ő intelmei szerint dolgozta át.¹²

A magyar drámairodalom tudatos szolgálata emeli a Nemzeti Színház legkiválóbb igazgatói közé Bartay Endrét, aki a csőd széléről a nemzeti műsorrend uralomra juttatásával vezette el a színházat.

Az energikus igazgatót, az egyetlen alkalmas embert, Bajzát, mint említettük, elmarta helyéről a főúri bizottmány, s az avatott vezető nélkül a színház dilettáns urai a magyar nyelv és a nemzeti ügy ápolására emelt hajlékot a mutatványos bódék színvonalára süllyesztették.

Nem volt más megoldás, pályázatot hirdettek a színház bérletére, s akadt is vállalkozó igazgató, aki megkísérelte a lehetetlent: Bartay Endre kisbirtokos középnyemes, maga is művész, zeneszerző. Nevéhez a Nemzeti Színház gyors fellendülése, hazai drámairodalmunk felkarolása, a *Szózat* és a *Himnusz* megzenésítésére kitűzött pályadíj fűződik.

Bartay megítélésében mindmáig nem jutott határozott álláspontra a színház történet, pedig biztos, hogy nehezebb feltételek között, kevesebb anyagi támogatás mellett nem működött igazgató a Nemzeti Színház élén, s múlhatatlan érdeme, hogy pályázataival nagy lendületet adott drámairodalmunk fejlődésének. Jókai Mór az 1861. évi országgyűlésen mint a Nemzeti Színház ügyében kiküldött országgyűlési bizottmány előadója, a színház történetére visszapillantva, a valóságnak megfelelően értékeli Bartay jelentőségét: „Ekkor (1843) a színház

¹¹ Közli P. KÁDÁR JOLÁN: *Iratok a Nemzeti Színház történetéhez*, Bp. 1938. 142.

¹² Egressy Galambos Gábor emléke. Saját műveiből siremléke javára rendezték fiai, Pest, 1867. *Levelek Szigligeti Edéhez a Grittiről* 1844. február. 106—108.

bérbe adatott Bartay Endrének, mint legkevesebb segélypénzt (12.000 forintot) kívánó vállalkozónak; részéről adandó 1.800 ft. biztosíték mellett.

A bérlő igazgató érdeméül el kell ismerni, hogy jutalom kitűzésének, s az író díjosztalék behozatala által a színházunknál oly nevezetes elemet képező népszínművet létrehozta; ezzel a németes boházokat leszorítá a játékrendről, s a közönség részvétét megnyerte.¹³

Bartay az *Athenaeum* körének, Bajzának és Vörösmartynak színházpolitikai elvét követte, s ő is azért támogatja az eredeti drámairodalmat, mert a közönséghez csak ennek lehet mondanivalója, nem a németeknél is megkapható vásári cikkeknél.¹⁴

Két év alatt huszonnyolc magyar darabot mutatott be, köztük olyan újdonságokat, mint Nagy Ignác: *Tisztújítás*, Szigligeti: *Szökött katona*, *Két pisztoly*, Vörösmarty: *Czillei és a Hunyadiak*, Balogh István: *Mátyás diák*, Obernyik Károly: *Örökség*, Eötvös József: *Éljen az egyenlőség*, Czako Zsigmond: *Kalmár és tengerész*. Bartay az eredeti magyar drámai műsorrendet teremti meg, s bizonyítja, hogy a magyar dráma többet jövedelmez, mint az idegen operá.

Az első nagy siker Nagy Ignác találó, hatásos szatírája, a *Tisztújítás*. Bajza méltán köszöntötte új korszak kezdőjét benne, mert az akkori máról szóló darabok siker-szériája indult meg vele.

Bartay pályázatokkal, jutalmakkal, a szerzői részesedés felemelésével ösztökéli drámaíróinkat. Mindjárt igazgatása elején, 1843 januárjában pályadíjat tűz ki „Egy népből merített minden aljasságtól ment, jó irányú, látványos színműre, mely által a köznép is színházba édesgetvén, ízlése nemesbíttessék, melyre a szerzőnek egyszersmind szabad mezőny engedtetik díszítmények, ruházatok s minden egyéb költségek kiállításával, de természetesen csak arányos belső tartalmasság mellett, színműve hatását emelni.”

Bartay pályázata nyomán született meg a *Szökött katona* és a népszínmű. A siker példátlan, s míg másfél évvel azelőtt az újságok arról írtak, hogy a Nemzeti Színházat be kell zárni, most a színház kibővítését vagy egy új színház építését kezdik sürgetni.

A *Tisztújítás* és a *Szökött katona* bemutatója után világossá vált, hogy a magyar színészet Pesten való meggyökereztetése, a közönség és a színház állandó, tartós kapcsolatának kiépítése csak a korszerű témák drámai feldolgozása útján lehetséges. Ez az a nagy tanulság, amelyet Bartay felismeréséből, mint ma is érvényeset, a mai Nemzeti Színháznak is le kell vonnia.

Bartay igazgatása alatt tesz jelentős szerepre a drámabíró bizottság is. Bajza idejében még csak csírájában van meg, az 1840: 44. törvénycikk megjelenése után az „országosan fenntartott” Nemzeti Színház vezetésével megbízott országos választmány végzi a darabok elbírálását, de laikusokból áll, Fáy András az egyetlen hozzáértő közöttük. Ezen a helyzeten változtatott Bartay, aki felkéri Vörösmartyt, hogy a Tudós Társaság tagjaiból szervezze meg a drámabíró választmányt.¹⁵

A drámabíró bizottság, amely különböző funkcionális és formai változásokon át a századfordulói működtött, a színház történet tapasztalatai szerint speciális magyar intézmény volt. Sehol másutt nem találunk olyan szervet, amely jórészt színházon kívül álló tagokból, írókból, tudósokból, kritikusokból, közéleti személyiségekből tevődött volna össze, s tevélegesen részt vett volna valamely színház nemzeti drámai műsorrendjének kialakításában. A bizottság tagjai között találjuk Vörösmartyt, Bajzát, Garait, Erdélyi Jánost, Szigligetit, Arany Jánost, Gyulai Pált, Kemény Zsigmondot, Jókai Mórt s természetesen minden időben a színház legnevesebb művészeit.

¹³ P. KÁDÁR JOLÁN: *Iratok* 284.

¹⁴ Bartay igazgatásáról, a népszínműre és Szigligetire gyakorolt befolyásáról részletesen írtam Szigligeti c. monográfiámban, *Művelt Nép Könyvkiadó, Bp., 1955. 51–64.*

¹⁵ P. KÁDÁR JOLÁN: *A drámabíró bizottság*, *ItK.* 49. évf. Itt még I-né sem tesz említést Bartayról, csak majd *A Nemzeti Színház százéves története c. könyvében. I. k. 76.*

A bizottság a magánszínházak megalakulásakor vesztette el jelentőségét, amikor mint testület szükségszerűen lassúnak bizonyult a mozgékony tőkés színházi vezetéssel szemben. Ez az oka annak, hogy egy időre, a századforduló és az első világháború között, a Vígszínház a magyar drámairodalom ápolásában a Nemzeti Színháznál nagyobb szerepre tesz szert.

Bartay igazgatása szerencsétlen véget ér. Bármennyire támadják is a lapok, hogy Ráday igazgatását annál fényesebben tüntessék fel, ő teremti meg annak az eredeti műsornak a gerincét, amelyre 1845 és 1849 között, a Nemzeti Színház egyik legnagyobb korszakának a műsora épül. Ekkor bontakozik ki a Szigligeti drámaírói pályája, ekkor mutatják be a *Csikóst*, s a színpadon is győzedelmeskedik az irodalmi népiesség. Nemzeti Színház és nemzeti drámairodalom egymásratalálása, egysége ebben az időben teljesedik ki. Szigligeti, Nagy Ignác, Eötvös, Obernyik drámáiban a színház olyan anyagot, mondanivalót talál, amellyel közvetlenül szólhat a nemzethez, s a szabadságharc történelmi napjaiban Szigligeti *II. Rákóczi Ferencz fogsága*, Szigeti *Egy táblabíró a forradalom alatt*, Obernyik Károly *Magyar kivándorlók Bécsben* c. darabjaival a színház eleget tesz a sajtó követelményének és hivatásának: „hősi és polgári erényekre” lelkesít.¹⁶

A szabadságharc bukása után a Nemzeti Színház és drámairodalmunk egy ideig légüres térben mozog. Drámairodalom és színház nem a nemzet életbevágó nagy kérdéseit fejezi ki, szükségszerűen el kell telnie néhány esztendőnek, míg a drámaírók a megváltozott történelmi helyzetben élő ember gondolkodásának, életérzésének drámai kifejezésére, megfogalmazására rátalálnak.

Ha a magyar bemutatók számát nézzük, nem találunk visszaesést. 1850-ben éppen úgy 13 eredeti magyar bemutató volt, mint 1847-ben. De mondanivalóban, dramaturgiai szemléletben, ábrázolási módban és technikában szinte egy évtizedre megáll drámairodalmunk. A Nemzeti Színház műsorán találunk új műveket, de ezek a megelőző korszak, a színszerűség uralmának epigon megismétlődését jelentik. Nem véletlen, hogy szinte kizárólag színészírók művei kerülnek ebben az időben a Nemzeti Színház színpadára (Szigligeti, Szigeti József, Tóth József, Szerdahelyi Kálmán, Feleky Miklós, ifj. Lendvay Márton, Dobsa Lajos, Hegedűs Lajos), akik színpadi gyakorlatukban a színpadi hatáskeltés különböző írói fogásaira is szert tehettek. A már járt, sőt alaposan kitaposott úton csaknem nagyüzemi módra készülnek a drámák, csak 1856-ban 29 új magyar színművet mutat be a színház, ma már csak Obernyik *Brankovics Györgyére* és Szigligeti *Világ uraira* emlékezünk közülük.

Az eredeti, új tartalmat hordozó magyar dráma hiányát megérzi a színház együttese is, művészi fejlődésében megáll, az elhunyt nagy egyéniségek helyébe álló új színészi nemzedék nem talál műveket, amelyekkel játékstílusát kiépíthetné.

Drámairodalmunk és a Nemzeti Színház megtorpanását állapítja meg a színház fennállásának húszadik évfordulójára írott *A Nemzeti Színház és drámairodalmunk* című híres cikkében Gyulai Pál is.¹⁷

A kor legnagyobb hatású kritikus a színház művészi továbbfejlődését csak drámairodalmunk megújulásával tudja elképzelni. Gyulai szemlélete történeti: elismeri a haladó stílus, a színi hatásra dolgozó drámák valamikor haladó drámatörténeti szerepét, a népszínművekkel uralomra juttatott „köznap” színészi játékstílus érdemeit a „szenvelgett páthosz” legyőzésében, de látja, hogy „a mi egykor fejlődési fok volt, ma már megszűnt az lenni”.

Elismeri, hogy a színpadi hatás elmélete jó szolgálatot tett, mert a színpadi hatásra dolgozó drámák teremtették meg a közönséget a Nemzeti Színháznak, de ma már csak aka-

¹⁶ Pesti Divatlap 1848. 22. 609. Lásd erről bővebben Színészetünk és drámairodalmunk a szabadságharc idején c. dolgozatomban, It. 1954. 3. sz.

¹⁷ GYULAI PÁL: Dramaturgiai dolgozatok. Bp., 1908. I. k. 236—272. A továbbiakban a meg nem jelölt idézetek innen valók.

dálya a fejlődésnek, mivel a drámai becsértéket nem tartja fontosnak, s a drámát egészen el akarja szakítani az irodalomtól.

Gyulai okfejtése azért tanulságos ma is, mert azt mutatja meg, hogy a stílus és a módszer, mely valamikor az élet jobb tükrözésének lehetőségeként kerül diadalra, az idők folyamán akadályává válik a valódi tükrözésnek.

„Az egymást sűrűbben követő magyar drámák, különösen népszínművek, melyek jól-rosszul a hazai életet igyekeztek vázolni, hozzászoktatták a színészt, hogy ismert alakokat másoljon, amit egyénítésnek neveztek el, bár a legtöbbször alig volt több photographirozásnál. Ez új műszó köpenye alá menekült aztán minden különözöfögés, bizarr szeszély, sőt még a félszegség és hiba is. Az egyénit szembe állították az eszményivel nem annyira, mint külön rendszert és iskolát, hanem mint a művészet egymást kizáró elemét”.

A természetesség, amely a szavaló álpátoszos német iskolával szemben haladást jelentett, a fotografáló és az irodalmi nyelvet nélkülöző népszínművek hatására görcsössé, modorossá, a színészi alakítás helyettesítőjévé vált.

Gyulai szerint az eszményítés az a művészi módszer, amely nem nyújt „pontos és hű másolatot egész a szolgaságig”, hanem „az igazságot kimagyarazza”, azaz „uralkodik a természetesen és szabadon alakítja a valóság által nyújtott elemeket, azon eszme szerint, melyet ki akar fejteni”. Szerinte csak az eszményítés módszerével lehet drámairodalmunkat a színszerűség örvényéből kiragadni, s csak ezen az úton haladva képes drámairodalmunk olyan eredeti műsorról ellátni a Nemzeti Színházat, amely alkalmas lesz az új, modern játéktípus színpadi anyagául.

Gyulai elveinek egyre nagyobb befolyása lesz az új írói és színészi nemzedékre, sőt a hatvanas években Szigligeti esztétikai, dramaturgiai nézeteire is. Az irodalmi műgond, az igényesebb lélekábrázolás, az „eszményítés” stílusjegyei a hatvanas évek derekától lehetőleg fel drámairodalmunkban.

Ebben az időszakban Szigligeti egyre jelentősebb szerepre tesz szert a Nemzeti Színház életében, most már nemcsak mint író, hanem mint dramaturg, mint a színház elméleti, művészeti vezetője, mint igazgató is jelentősen hozzájárul a színház eredeti műsorrendjének a kiszélesítéséhez. Szenvedélyesen kereste az új írókat — igaz, ő adott színpadot az újromantikusoknak is, Rákosi Jenő *Aesopus*-ának, Tóth Edéért is rajongott, de —, ő hozta a Nemzetibe Csiky Gergelyt és Abonyi Lajost is. Az eredeti műsor népszerűsítését, drámairodalmunk fejlődését akarja előmozdítani a Nemzeti Színház Könyvtára sorozattal,¹⁸ — mely azután évtizedekig szolgálta a színház és az irodalom kapcsolatait. A jubiláló Nemzeti Színház újból megindíthatná ezt a sorozatot.

Amikor 1865-ben megjelenik a Nemzeti Színház szabályrendelete (Szigligeti fogalmazta), hivatalosan is kötelességvé teszik a magyar drámairodalom ápolását: „A nemzeti színháznak célja nem csupán abból áll, hogy a helybeli közönséget jó és művészi előadások által mulattassa, hanem hogy a színművészet által az eredeti drámai és operai irodalmat fejlessze.”¹⁹

Szigligeti örökségét a magyar drámairodalom ápolása terén is Paulay Ede veszi át. Csiky Gergely tehetsége az ő igazgatása idején bontakozik ki igazán. Dramaturgiai koncepció és scenikai, rendezői felfogás szerencsés, gyümölcsöző találkozása az övék: Csiky művei nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy Paulay a Nemzeti Színház új, együttes játéktípusát kialakíthassa.

De Paulay nemcsak új drámaírók felfedezésére, de a magyar drámatörténet népszerűsítésére is gondolt. Ő szervez először magyar drámatörténeti ciklust. A legnagyobb művészi

¹⁸ A Budapesti Közlöny 1871. 5. számában felhívást intéz a Nemzeti Színház Könyvtára ügyében, amelyben — Gyulai nyomdokát követve — kifejti, hogy irodalom, olvasóközönség, színház kapcsolata milyen gyümölcsöző lehet a drámairodalom és a színművészet fejlődésére.

¹⁹ Idézve P. KÁDÁR JOLÁN könyvéből. I. k. 259.

tettet a *Csongor és Tünde*, valamint *Az ember tragédiája* nagy jelentőségű színpadra alkalmazásával vitte véghez. Mindkét mű, de különösen a tragédia inszcenálása nagy vitát, rengeteg ellenvéleményt váltott ki.²⁰ Paulaynak újságcikkekben kellett megvédenie vállalkozása jogosultságát, s a hatás először nem volt egyöntetű. A kritikák alaphangulatának megfelel Mihalyci József megállapítása a Fővárosi Lapokban: „Paulay színre alkalmazásában Madách drámai költeménye színpadilag nyert, de mint költemény veszített.” A meiningeniek stílusán iskolázott kritikusokat a külsőségek rágadják meg, ilyet lehet olvasni: „az ég, az angyalok véghetetlen seregével és az Istent ábrázoló ragyogó glóriával a legmagasabb ponton, melyhez az aranyos fényben úszó felhők, mint egy központhoz irányulnak együvé.”

A bemutató jelentőségét talán Keszler József, a korszak kiváló hírlapi kritikusa ismerte fel, aki a Nemzetben azt írja: „A Nemzeti Színháznak propagálnia kell Madách remekét, ha nem színpadra való is. A színpadi előadás invitáció a mű elolvasásához.”

Paulay nagy irodalmi és művelődéstörténeti missziót vállalt a tragédia színpadra vitelével, felkeltette iránta az érdeklődést s belevitte a szélesebb irodalmi köztudatba. Madách műve azóta tagadhatatlanul a magyar színháztörténet szerves részévé vált. Ádám, Éva és Lúciifer szerepe legnagyobb színészeink becsvágya és próbaköve lett.

Paulay figyelmét még erősen lekötik a részletek, a teatrális, technikai problémák, így sem a *Csongor és Tünde*, sem *Az ember tragédiája* eszmei mondánivalójának ellentmondásait, szépségét nem tárhatta fel teljes erővel, de a két drámai költemény inszcenálásával olyan Jeckét adott fel magának és a Nemzeti Színháznak, amelynek sikeres megoldásához csak most érkezett el a színház.

Vörösmarty és az Athenaeum körének az az igénye, hogy a Nemzeti Színház az eredeti magyar dráma otthonává legyen, a későbbiekben a hírlapi támadások özönében a magyar műsor-válogatás nélküli erőltetésévé bagatellizálódott. Paulayt is támadják, hogy a műsornak mintegy csak egyharmadát tették ki a magyar darabok, de ő állja az ostromot s nem hajlandó a színvonalengedményre. Az utódok, akik csak epigon fokon tudták folytatni Szilágyi és Paulay életművét, a hírlapok uszályába kerülve, válogatás nélkül tűzik műsorra a magyar darabokat. Ez olyan méreteket ölt, a féréművek olyan behatolását eredményezi a Nemzeti Színház színpadára, hogy belügyminiszteri leirat utasítja az igazgatót, hogy „hagyja abba a magyar darabok erőszakolását”.²¹

A Nemzeti Színház és drámairodalmunk kapcsolataiban Hevesi Sándornak, a polgári korszak kétségtelenül legnagyobb magyar színházi egyéniségének igazgatói működése hoz minőségi változást. Hevesi tevékenységét az új drámaírói törekvések tudatos támogatása, serkentése jellemezte.

Legújabbkori színháztörténetünk kimutatja, hogy Hevesinek milyen nagy szerepe volt Móricz Zsigmond színpadi műveinek végső megkomponálásában. Hevesi Móricz Zsigmond művészetében, mondánivalójában, szemléletében olyan közeget talált, amely alkalmas volt az akkor modern, tehát haladó naturalista játéktípus kialakítására, nemzeti sajátosságainak kikísérletezésére. Nemcsak mint biztos koncepciójú rendező, hanem mint dramaturg is termékenyítően, alakítóan hatott Móricz drámáira. Staud Géza nemrég publikálta Móricz Hevesihez írott leveleit,²² amelyből kiviláglik, hogy a nagy író milyen hálás volt Hevesinek azért, amit drámáiért tett.

Móricz első drámája, a *Sári bíró* még jóval Hevesi előtt, 1909-ben került bemutatásra a Nemzetiben. Hubay Miklós Móricz drámaírói munkásságát méltatva megállapítja, hogy a kor „legjelentősebb színházi eseménye Móricz Zsigmond drámájának, a *Sári bíró*-nak bemutatása volt, amely formájában és a címszereplő Blaháné személyében is szinte tüntetően

²⁰ Lásd NÉMETH ANTAL: *Az ember tragédiája színpadon*. Bp., 1939. 20—28.

²¹ Lásd erről részletesen P. KÁDÁR JOLÁN: *Nemzeti Színházunk és a közvélemény c. már idézett tanulmányát.*

²² ItK 1961. 5. szám.

kapcsolódik az egyetlen eddigi nemzeti műfajhoz, a népszínműhöz és ugyanakkor — példátlan merészséggel — elsőnek mutatja be a falut mint osztálytársadalmat.”²³

Móricz nyelve, dramaturgiája, idillje, Hevesivel való alkotó találkozása nyomán válik érdessé, leleplezővé; a népszínművek anekdotázó, idillikus szemléletén átlépve a naturalizmus erőteljes, határozott nyers atmoszférát teremtő dramaturgiájának alkalmazásával. Sajnos, Hevesi hatása nem ilyen egyértelmű, Móricz darabjainak sokat ígérő kifejlődését az ő dramaturgiai javaslatai alapján szelidítette sikerre apelláló konvencionális megoldással.

Hevesi a Tanácsköztársaság bukása után igen sokat tett az akkor színpadi szilencium alatt levő író újbóli megszólaltatásáért, hírlapi nyilatkozatokban siettetni Móricz színpadra engedését.

Hevesi dramaturgiai javaslatai alapján Móricz valóban siker-darabokat írt, a *Nem éthetek muzsikaszó nélkül*, a *Légy jó mindhalálig* több jubileumot is megért.

Egyébként Hevesi meglehetősen pesszimistán ítélte meg a magyar drámairodalmat. Leszámolt azzal, hogy „modern drámairodalmat teremteni nem tud, a régi magyar drámairodalmat pedig utólag pótolni nem lehet, tehát az epikus irodalomhoz fordult, és ennek számos dramaturgiára alkalmas témáját vitte át színpadra.”²⁴

Ma már higgadtabban tudjuk megítélni Németh Antal igazgatói működését is, aki a jobboldali kurzus idején sem tett szélsőséges engedményeket, s bizonyos érdeklődést mutatott a modern törekvések iránt. Nem ennek az írásnak a feladata, hogy megmutassa, ha a modern formai megoldásokra való figyelés nem jár a modern eszmék kifejezésének, megfogalmazásának szenvedélyes igényével, akkor ez a modernség eklektikussá válik, mint a Nemzeti Színház stílusa a felszabadulás előtt. Ez az oka annak, hogy bár Németh Antal színpadra juttatta Németh László és Tamási Áron műveit, lényegében nem tudott mit kezdeni velük; a színház, s színész és szerep olyan összetalálkozása, mint amilyen Timár József alakítása volt a *Villámjénynélben* és a *VII. Gergelyben*, csak művészi intermezzónak tekinthető a magyar dráma akkori történetében. Ehhez fogható teljesítmény csak egy akad még, Somlay Artúr kitűnő kiállása Hubay Miklós kiváló darabjéért és darabjában a *Hősök nélkülben*.

A felszabadulás utáni magyar dráma kísérleteinek — felbecsülhetetlen történelmi hagyományainak megfelelően — a Nemzeti Színház ad először színpadot. Helyes a színház irodalompolitikája; a kommunista írókat éppen úgy sürgeti, hogy írjanak drámát, mint a népi és más csoportokhoz tartozó írókat.

Tamási Áron a *Hullámzó völgyénnyel*, Illyés Gyula a *Létekbúvárral* jelentkezik. Az emigrációból hazatért Háty Gyulának az *Isten, császár, paraszt* című drámáját mutatják be, Déry Tibor is itt jut szóhoz mint drámaíró, s ha második műve, az *Itthon* eszmeileg és szcenikailag is elhibázott, gyengébb mű az előbbinél, a *Tükör* azonban a modern dráma törekvéseivel tartott lépést. Kassák is színpadot kap, de az *És átlépték a küszöböt* csak mint dramaturgiai elgondolás érdekes, a megoldás alulmarad a szándékon.

Major látja, hogy a színházpolitika egyik középponti kérdésévé a magyar dráma ügyét kell tenni, így a színház műsorát a szocialista építés és a szocializmust építő új közönség igényeihez és szükségleteihez akarta szabni.

Minden új művészet egyik alapvető kérdése a megelőző korszakok művészetéhez, a hagyományokhoz való viszonya. Születő szocialista irodalmunknak is egyik nagy kérdése volt ez — Major is kutatja, hogy „vannak-e a magyar drámának használható tradíciói?”²⁵ „Sajnos, nagyon kevés” — adja meg ő maga a választ, de az elmúlt fél évszázadból jóformán semmi. Móricz, Németh drámáinak hagyományait kirekesztve a múlt századi drámára, Csiky Gergely munkásságára figyelnek, az ő dramaturgiájából csinálnak iskolát.

²³ HUBAY MIKLÓS: Móricz Zsigmond drámái. Csillag 1952. évf. 1102—1112, 1210—2212.

²⁴ STAUD GÉZA: Hol a magyar drámairodalom? Színház, 1947. évf. 38. sz.

²⁵ MAJOR TAMÁS: Az új magyar drámairodalomért. Szabad Nép, 1949. júl. 3.

Major a színházi évad végén, a színház munkáját vizsgálva, mindig azt is nézi, haladt-e előre drámairodalmunk. Figyelemre méltó az 1948/49-es évad végén írt cikke ebből a szempontból.²⁶

Önkritikusan megjegyzi, hogy legkisebb eredmény az új magyar daraboknál, tehát a színház dramaturgiai munkájában mutatkozott: „...nem tudtunk bemutatni — írja — egyetlen mai kérdéssel foglalkozó, a szocializmust építő ember mindennapi kérdéseire feleletet adó, népünk küzdelmeit mutató, új, hazánk szeretetére nevelő, ellenségeink dühödt acsarkodását leleplező magyar darabot sem.” Megállapítja, hogy a korszerű követelményeknek megfelelően nem folyt a színházban dramaturgiai munka. „Megelégedtünk azzal, hogy új meg új felhívást bocsátottunk ki, tárgyaltunk egy-két szerzővel, elolvastuk a befutott darabokat, de nem tudtunk kedvet csinálni, a színházba csalogatni szerzőinket, témákon, részleteken vitakoztunk ugyan, de mikor a szerző a viták után értetlenül távozott, minden maradt a régi-ben. Nem kutattuk eléggé az új, fiatal tehetségeket, és beérkezett darabjaikat inkább megbíráltuk, mint közös munkával javítottuk. Ez műsorunk főhibája.”

Érdekes ezt az idézetet figyelmesen olvasni, mert szokatlanul őszinte és rendkívül világosan jellemzi a színházi dramaturgiák munkáját — amely lényegileg azóta sem sokat változott. Ennek ma is az az oka, ami akkor volt. Dramaturgjaink — tisztelet az egy-két kivételnek — nem állottak azon a fokon sem életismeret, sem marxista képzettség, sem dramaturgiai műveltség dolgában, hogy az íróknak használni tudó partnereivé válhattak volna. Egy másik döntő kérdés — amely tulajdonképpen ezzel összefügg —, hogy dramaturgjaink gondolkodása bátorítalan és túlságosan konzervatív. Nem vették észre, hogy a dramaturgia jelentősége a felszabadulás után elvileg is megváltozott. A szocialista színházban nem az a dramaturg feladata, hogy a beérkezett és műsorra tűzött műveket színpadképesse tegye, hanem az, hogy a színházi műsorpolitika kialakításának elsőszámú közreműködője, fővezére legyen, hogy a rendező és a scenikus munkatársából az író munkatársává lépjen elő.

Az új magyar dráma serkentését szolgálja a kultuszminisztérium téma pályázata, a különböző dramaturgiai munkaközösségek megalakulása. Ezeknek az a feladata, hogy segítsenek az íróknak a témák felkutatásában, az ötlet kidolgozásában, a megoldásban. A dramaturgiai munkaközösségek azonban éppen úgy nem váltak be, mint később a népművelésügyi minisztérium mellett létesült Dramaturgiai Tanács sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A különböző dramaturgiai közösségek ugyanis inkább fékeztek az írói alkotómunkát, mint segítettek volna, s éppen varázsától fosztották meg az alkotásokat: az írói egyéniségtől.

Legelőbb a Nemzeti Színházban alakult meg a dramaturgiai munkaközösség, amely valóban mindjárt munkába is kezdett. Megírta *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* új színpadi változatát — de új magyar drámai alkotás a munkaközösség tevékenységéből nem született. Az írói munka természetrajzát ugyanis nem lehet gyökerében megváltoztatni: a nagy művek nem több középszerű irogató ember összefogásával, hanem nagy író-egyénségek erőfeszítéséből jönnek létre.

A színház kitarító munkája — az alkotói tevékenységet hátráltató körülmények ellenére is — meghozza végül is a gyümölcsöt: új osztállyá szerveződő parasztságunk új honfoglalását ábrázoló műveket mutathat be a színház, Szabó Pál: *Nyári zápor*, Urbán Ernő: *Tűzkeresztység* című művét.

A felszabadulás óta eltelt időszakban is a Nemzeti Színház mutatta be a legtöbb új magyar drámát, s közülük nem egy valóban maradandó alkotásnak bizonyult. A színház legjobb perceiben az új magyar dráma műtermévé vált, színháztörténetünk legszebb lapjaira valók azok a művészi erőfeszítések, amelyeket Gellért Endre tett az új magyar dráma, Illyés Gyula, Németh László, Urbán Ernő drámáinak színpadra állításával. Gellért előtt az új magyar darabok rendezése közben az új nemzeti színházi játéktípus kialakításának koncepciója lebeg,

²⁶ Évad végén. Szabad Nép, 1949. június 19.

ezért hangzanak hitelesnek, szinte végrendeletként és mementóként rendezői tapasztalatairól írott cikkének szavai: „A magyar színházi kultúra fejlődése elválaszthatatlan a magyar drámairodalom fejlődésétől. Nemzeti színjátszásunk elsősorban a magyar drámákban nőhet naggyá... A születő újat, az új magyar drámát még jobban kell szeretni, gondozni, mint a klasszikusokat. A mi életünk legfontosabb kérdéseit ezek a darabok, ezek az előadások kell hogy megválaszolják. S ha jól válaszolunk, az egész ország meghallja. Ez a mi legfőbb hivatásunk.”²⁷

A rendezői elképzeléseket magas szintű színészi teljesítmények támogatják, s nem véletlen, a színház és a bemutatott magyar darabok alkotó kapcsolatát bizonyítja, hogy Bessenyei, Básti, Bihari, Maklár Zoltán, Kálmán György neve a színházba járó közönség emlékezetében összeforrt az új magyar drámák hőseinek alakjaival.

Az utolsó öt év szerzői névsora: Németh László, Darvas József, Mesterházi Lajos, Gádor Béla neve jelzi, hogy a színház drámairodalmunk kiváló egyéniségeinek szószékéül szegődött, de mintha egy kicsit „szűk” lenne ez a névsor, műsorpolitikai bátortalanságot, a kezdeményezés hiányát tükrözné. Bartay Endre biztosan kezdeményezőbb volt ennél. S mintha az utolsó években nem is szenteltek volna annyi figyelmet a magyar művek bemutatására mint azelőtt, mintha az írói törekvéseket nem támogatta volna eléggé a dramaturgia, a rendezői és scenikai elgondolás, teremtő-készség.

Most a jubileumi évben a színház igazgatósága újra minden erővel a magyar drámát kívánja szolgálni. Dobozy Imre, Szabó Magda, Tabi László darabjainak gondos bemutatói ezt bizonyítják. S különösen Dobozy *Holnap folytatjuk* című darabjának végleges színpadi megfogalmazásában, az inszcenálás koncepciójának kialakításában nagy szerepet vállalt a rendező, Marton Endre is.

Az évad többi magyar bemutatójának terve is biztató: Németh László, Hubay Miklós új darabja mellett egy fiatal drámaíró, Gyöngyösi Imre műve is szerepel a műsorban. S ez mindenképpen jó.

Egy nemzet színházi kultúráját mindig az eredeti drámairodalom határozza meg. A Nemzeti Színház legnagyobbjai nem a világirodalom drámai remekműveinek tolmácsolásával fejleszthetik ki a maguk sajátos és a kor művészi színvonalának megfelelő színészi kifejezési eszközeit, hanem új magyar drámák színpadravitelével. Százhuszonöt évvel ezelőtt a Nemzeti Színház számára ezért volt létkérdés a magyar dráma megteremtése, a színház meggyökereztetéséért, fejlődéséért vívott harc ezért jelentett szinte egyet az eredeti magyar műsorrend kialakításával.

Kísérletezni, bizonyos eredményeket elérni lehet más, világirodalmilag jelentős művekkel, — de a modern, szocialista Nemzeti Színházat csak drámaíróinkkal együtt teremtheti meg a színház együttese. Ez az a nagy és döntő tanulság, amelyet a színház egész történetéből is leszűrhetünk.

Бела Ошват

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕАТР И ВЕНГЕРСКАЯ ДРАМА

Единство национальной театральной мысли и национальной драматической литературы является у нас не только завоеванием романтики, но и выражает историческую необходимость нации. Вёршмарти не раз и подчеркивает, что только оригинальная драма может сделать венгерский театр самостоятельным и независимым от всяких иностранных мод и духа, и театр и драма только дружно могут воспитывать и обогащать нацию. Йожеф Байза, первый директор театра борется против преувеличенного культа опер, потому что он боялся за драматическую литературу, выражающую и возбуждающую национальные интересы.

²⁷ GELLÉRT ENDRE: Író, rendező, közönség. Jegyzetek, a Fáklyaláng rendezése után, Csillag, 1953. évf. 862—867.

Из директоров Национального театра были те директоры на высоте своего призвания, которые обогащали нашу литературу с обнаружением новых драматургов, и не случайно, что эпохи расцветания драматической литературы совпадают с эпохами большого искусства Национального театра.

Во время управления Байза развивается драматургическая деятельность Вёршмарти и Сиглигеты, и особенно много сделал в интересах венгерской драмы Эндре Бартаи, который во время своего короткого трагически прерванного правления (1843—45) помог быстрому развитию венгерской драмы с конкурсами выписанными для драматургов. Он создает народную пьесу, он открывает Кароя Оберник и Жигмонда Цако. Может быть за единство Национального театра и венгерской драмы больше всего сделал Эдэ Сиглигеты, который не только написал сто пьес для театра, а кроме того как драматург и директор значительно расширяет порядок репертуара театра. Он открывает Гергея Чики, поприще которого развивается под управлением Эде Паулаи. Он показывает на сцене драмы: «Чонгор и Тюнде» и «Трагедию человека».

Из XX-ого века возвышается правление Шандора Хевеши, который в первую очередь с представлением драм Жигмонда Мориц обогащает театральную литературу.

Тамаш Майор, первый коммунистический директор национального театра остается верен к большим традициям театра и он считает своей большой задачей поддерживать национальную драматическую литературу. Национальный театр имеет в создании новой венгерской социалистической реалистической драмы вечные заслуги.